

O LITERÁRNÍM BILINGVISMU A INVERZNÍ DVOJDOMOSTI

V tomto příspěvku vědomě navazuji na svůj referát, který jsem přednesl koncem října roku 2000 na bratislavské konferenci o slovensko-českých vztazích a souvislostech.¹ Pokračuji tak ve svých úvahách o tom, jak co nejpřesněji definovat a odlišit literární bilingvismus a biliterárnost, jež tak těsně souvisejí s dvojdmostí (mnohodomostí). A to nejen proto, že v literární vědě považují otázky biliterárnosti a dvojdmosti za klíčové, nýbrž rovněž z toho důvodu, že jejich správná interpretace by mohla výrazně přispět k objektivnímu zhodnocení a historickému zařazení mnoha dosud stále sporných (i mnoha podle mého soudu nesporných) literárních a obecně kulturních osobností z literárních a kulturních dějin balkánských (i nebalkánských) národů.

S mým dlouholetým a dobrým spolupracovníkem a znalcem balkánských literatur Dionýzem Ďurišinem jsme vedli dlouhé a často vzrušené debaty mj. také o biliterárnosti. Naposledy tomu tak bylo v průběhu cesty vlakem do Makedonie a pak za několikadenního pobytu v této zemi na podzim roku 1996, několik měsíců před jeho smrtí.

Homo trilingvis, jak známo, znal tři biblické jazyky: hebrejštinu, řečtinu a latinu. A mnohý z nich také psal texty v uvedených jazycích. Domnívám se, že v literárním a obecně kulturním vývoji každého národního společenství hrál jazyk a potažmo i jazyk textu (tj. díla) vždycky prvořadou úlohu. Ztráta jazyka by znamenala ztrátu kulturní paměti a paměti vůbec.

Nemusím snad přitom připomínat, že bilingvismus (polylingvismus) není jev nový ani neznámý. Přesto zde uvedu ještě některé další důležité společné a distinktivní znaky, které by podle mého názoru měly vést k přesnější definici literárního biligvismu, biliterárnosti a tím i dvojdmosti. Pokusil jsem se bilingvismus rozdělit na několik hlavních období: 1. v řecké antice existovala diglosie a vedle ní nářečí, 2. středověk je příznačný působením latiny vedle jazyků středověkých národností, 3. v době obrození slovanských národů byla (ale i neslovanských, např. albánského národa) bilingvnost v emigrantských centrech (Paříž, Oděsa, Bukurešť, Pešt, Budín aj.), 4. bilingvismus (polylingvismus) byl přítomný v mnohonárodnostních státech (soustátích), 5. ve federacích a konfederacích (Švýcarsko, Sovětský svaz, Československo), 6. bilingvní (polylingvní) museli převážně být exulanti a emigranti.

Bilingvismus bývá buď jednosměrný nebo obousměrný, úplný nebo částečný. Literární bilingvismus, s nímž je těsně spjatá dvojdmost, může být, jak známo, konsekutivní, simultánní nebo dílčí.²

¹ Dorovský, I.: Přínos a úskalí biliterárnosti (nejen česko-slovenské). In: Slovensko-české vztahy a súvislosti, Bratislava 2000, s. 30–38.

² Eisner, P.: Na skále. Dvanáct zastavení máchovských, Praha 1945, s. 90.

Při charakteristice biliterárnosti a dvojdomosti vycházel D. Ďurišin, jak známo, především nebo výhradně z česko-slovenské historické a literárně historické skutečnosti. Měl za to, že můžeme hovořit o česko-slovenské biliterárnosti v takových případech, kdy *literárne diela jednej národnej literatúry majú predpoklady fungovať v kontexte inej literatúry*. Obdobné jevy a podoby biliterárnosti zjišťujeme také v jiných meziliterárních společenstvích. Podle D. Ďurišina to není *len dôsledok bilingvizmu, ale aj vnútornej súvzťažnosti literárnych tradícií a konvencií oboch literatúr*.³

Domnívám se, že Ďurišinova definice je zcela správná, je však neúplná a vyžaduje další zpřesnění a doplnění. Nepopírám, že Ján Kollár i Pavel Josef Šafařík, kteří posloužili D. Ďurišinovi jako určitý model dvojdomosti, byli občansky a vědecky bilingvní nebo polylingvní. Literárně však byli buď bilingvní (česko-německy) nebo monolingvní (psali až na výjimky pouze česky).⁴

Zvláštnost Kollárovy a Šafaříkovy dvojdomosti a biliterárnosti totiž spočívá mj. v tom, že nevychází z jejich snad česko-slovenského bilingvismu, nýbrž z českého literárního i občanského **monolingvismu**. Není to ani případ společného literárního jazyka, známého z jiných národních literatur (např. z německé, rakouské a německé složky švýcarské literatury). Tento kollárovsko-šafaříkovský a cyrilometodějský typ biliterárnosti a dvojdomosti (mnohodomosti), který je příznačný také pro jiné jazykově blízké literatury (o nichž se zmíním dále), jsem nazval zatím **inverzní dvojdomostí**.

Problematika inverzní dvojdomosti je zajímavá a značně složitá. Dosud se o ní podrobněji (pokud je mi známo) nikde nepsalo. Zaslouží si proto podrobnější výklad a zasazení do širších souvislostí slovanského i evropského literárního procesu. Ve svém dalším výkladu se proto pokusím podat na problematiku inverzní dvojdomosti svůj nový pohled, který v mnohém nadále metodologicky rozvíjí, srovnávacími postupy rozpracovává a upřesňuje Ďurišinovu teorii o dvojdomosti a biliterárnosti. Podrobněji poukáži na tři případy dvojdomosti, které vznikly na základě monolingvismu.

První model tvoří vznik staroslověnského písemnictví jako mnohodomého kulturního fenoménu na základě staroslověnského (církvněslovanského) monolingvismu. Druhý model je kollárovsko-šafaříkovský. Stejně nebo podobné rysy mají četné osobnosti z literárního vývoje bulharsko-makedonského. Přitom např. literární proces česko-slovenský a bulharsko-makedonský byl završen úplně stejně – tzv. rozkolem.

Začneme po pořádku monolingvní mnohodomostí nejstaršího slovanského písemnictví. Dosavadní lingvistická a etnogenetická bádání dospěla zatím k závěru, že se jednotlivé slovanské jazyky vyvinuly ze společného praslovanského základu. Vyznačují se sice proto četnými společnými jevy, každý z nich však prodělal v průběhu mnoha staletí složitý vývoj. Docházelo k nářečnímu rozrůznění.

³ Ďurišin, D. a kol.: *Osobitné meziliterárne spoločenstvá*, 1, Bratislava 1987, s. 15.

⁴ U J. Kollára jde především o dvě práce: první byla rozprava *O literárnej vzájemnosti mezi kmeny a nářečními slavskými* (1836), která vyšla nejprve česky, později doplněná a rozšířená německy (1837), druhá byla stať *Etwas über die Magyarisierung der Slaven in Ungarn* (1821), která pak vyšla česky *Něco o pomadařování Slovanů v Uhrách* (1822).

Mnozí literární historici, paleoslovenisté i slavisté v minulosti psali a také dnes tvrdí, že nejstarší slovanské písemnictví tvoří nedílnou součást všech slovanských literatur. Z toho by tedy logicky vyplývalo, že také tvůrci tohoto písemnictví patří do dějin všech Slovanů. Je-li ovšem tomu tak, pak by Konstantin-Cyryl a Metoděj a jejich nejvýznamnější spolupracovníci a žáci, kterým se rovněž všeobecně připisuje autorství některých děl, měli patřit k prvním všeslovanským mnohodomým a polyliterárním tvůrcům. A to nikoli na základě tvorby ve dvou nebo několika jazycích, nýbrž proto, že přeložili do „slovanského“ jazyka základní liturgické texty a napsali ve „slovanském“ jazyce některá originální díla. To znamená, že jsou to podle mého názoru **inverzně polyliterární a mnohodomí autoři** na základě monologismu.

V jiné své studii, v níž rozpracovávám podobnou problematiku, uvádím, že *ani při uznání prvořadé úlohy textu (jazyka díla) nelze podle mého soudu automaticky mluvit o jeho autorovi jako o biliterárním a dvojdomém tvůrci. A to mj. proto, že v literárním a obecně kulturním vývoji každého národního společenství hrají významnou úlohu ještě některé důležité faktory. Jsou to: a) text (jazyk díla), který nutně obsahuje normativní a formativní hodnoty, b) vědomí etnické příbuznosti a historické sounáležitosti, c) národní tradice neboli kulturní paměť (nikoli tedy pouze literární tradice), d) správná interpretace úlohy literárního bilingvismu, vedoucího k dvojdomosti.*

Staroslověnské liturgické i originální texty nesporně vytvářejí tzv. **proud tradice**, jenž do sebe přijímá texty k opakovanému užití.⁵ Po mnoho desetiletí nebo staletí byly i přes odlišnost písem (glagolice a cyrilice) některým recipientům srozumitelné **pasivně** (západním Slovanům a těm Rumunům, kteří vyznávali pravoslaví), jiným příjemcům (jižní část balkánských Slovanů) byly zcela nebo téměř úplně srozumitelné. Čtené i pouze slyšené texty recipienty nesporně duchovně obohacovaly, neboť spojovaly v sobě četné žánry: historická líčení i genealogii, mýty, životopisy svatých i zákoníky, milostné písně i hodovní básně, romány, pohádky, novely, kázání, chvalozpěvy, žalozpěvy, sváteční, děkovné i kající zpěvy, modlitby, hymny, rčení, mudrosloví, epištoly i apokalypsy.

I když soluňským filozofům a jejich žákům nemůžeme upřít závislost na byzantských vzorech (mj. isosylabismus, dodržení rytmu, eufonie, syntaktický paralelismus aj.), musíme je obdivovat při tvorbě poetických a citových efektů jak v originální tvorbě (např. v *Proglasu k Čtveroevangéliu*), tak také v překladech liturgických, hagiografických a homiletických textů.⁶

Slovanská hymnografie byla bohatým zdrojem básnických tvarů, obrazů, lyrických námětů a motivů. Můžeme v ní odhalit anaforický, aliterační, pádový, anagramatický i tzv. *modlitební verš*.⁷ Pro překlad textů teologické, patristické, právní a jiné povahy si nejen vypůjčovali nebo kalkovali slova, nýbrž tvořili

⁵ Oppenheimer, L.: *Ancient Mesopotamia. Portrait of a Dead Civilization*. Chicago-London 1964.

⁶ Vereščagin, E.: *Dve linii v jazykotvorčestve Kirilla i Mefodija i ich posledovatelej: formirovanie terminologii, sozdanie poetičeskoj tradicii*. In: *X meždunaroden kongres na slavistite. Rezumeta na dokladite*, Sofija 1988, s. 13.

⁷ Tamtéž, s. 285.

z běžného lexika termíny. Také to mj. dokazuje tvůrčí a překladatelskou genialitu soluňských bratří Konstantina-Cyrila a Metoděje a jejich žáků.

Všeobecně se stále podle mého soudu správně tvrdí, že staroslověnské texty patří do dějin všech Slovanů. A to samozřejmě jak z diachronního, tak také ze synchronního hlediska. Pokud by tomu skutečně bylo, pak by Konstantin-Cyril a Metoděj měli mít své místo jak v národních učebnicích a vědeckých kompendiích, tak také v národních všeobecných literárních lexikonech. Musel by být vyložen jejich podíl na obecně kulturním vývoji toho kterého národa. V současných polských, českých a sovětských literárních slovnících však jejich jména chybějí.⁸

Paleoslovenisté se pokusili určit „vlasti“ církevní slovanštiny (staroslověnské slovanštiny). Kromě Soluně a okolí je podle nich další vlastní Morava s Panonií a Ochridská a Preslavská literární škola. Z funkčního (nikoli etnolingvistického) hlediska byla staroslověnská nadnárodní (nadetnický) jazyk. Areálně typologicky to byl balkánský jazyk, jenž jistou dobu působil v středoevropském prostředí (Velkomoravská říše). Kromě vlastních slovotvorných modelů obsahoval semitismy (hebreismy a arameismy), spisovné a hovorové grecismy i pseudogrecismy, balkanismy apod.⁹

Sými prvními překlady liturgických textů Konstantin a Metoděj předložili bulharsko-makedonským a velkomoravským Slovanům vzor nadnářečního (přirozeně založeného na makedonském soluňském nářečí, které, obdobně jako ostatní tehdejší slovanská nářečí, nebylo gramaticky a foneticko-fonologicky dostatečně diferencováno), do určité míry umělého, hybridního jazyka byzantského (i římského) křesťanství. Ten pak působil v slovanském areálu nejpravděpodobněji jako psaná (knižní, literární) varianta rodného (místního) nářečí (jazyka).

S postupným vývojem a s výraznými i méně zřetelnými diferencními změnami jednotlivých národních jazyků si jejich uživatelé uvědomovali, že jejich jazyk není varianta staroslověnské slovanštiny, nýbrž samostatný jazyk. Tradice získala písemnou podobu. Tradovat ovšem znamená *přijmout povinnost vůči textu, která má povahu smluvního závazku* – píše Jan Assmann.¹⁰ Assmannovo přirovnání starých textů k vínu bychom mohli aplikovat mj. také na staroslověnské texty i na další texty pozdějších staletí. Ty z nich, které přežily staletí, staly se hodnotnější mj. rovněž proto, že poskytují v kulturním vývoji návaznost, sepětí a nepřetržitost kulturní paměti (tradice). Intertextová návaznost může být výkladová (komentářová), mimetická, imitační (rusky podrožatel'naja) nebo kritická.

Kdybychom však šablonovitě vycházeli z téze, že při zařazování autorů, literárních děl a historických událostí je primární text, tj. jazyk textu, pak by každý tvůrce, který by psal texty v již uvedených třech biblických jazycích (hrebrejšti-

⁸ Např. *Kratkaja sovsetskaja enciklopedija* 1–15, AV, Moskva 1962–1975. *Slovník spisovatelů. Sovětský svaz*, I, II. Zpracoval kolektiv autorů za hlavního vedení M. Hraly, Odeon Praha 1977, *Lexikon české literatury* 1–3, Praha, 1985–2000, *Slovník českých spisovatelů*, Libri, Praha 2000, *Slovník polských spisovatelů*, Libri, Praha 2000 aj.

⁹ In: *X mezdunaroden kongres na slavistite. Rezjumeta na dokladite*, BAN, Sofija 1988, s. 100.

¹⁰ Assmann, J.: *Kultura a paměť*, vydavatelství Prostor, Praha 2001, s. 92.

ně, řečtině, latině), patřil do dějin tří národních literatur. To všechno ovšem není tak jednoznačné.¹¹ O nezastupitelné úloze textu (jazyka díla) při studiu a zařazování autorů a uměleckých děl do dějin jedné, dvou nebo několika národních literatur a kultur jsem psal několikrát již dříve.¹²

Jak jsem již uvedl výše, kromě jazyka textu hrají při zařazování tvůrců nebo literárních děl do dějin jednotlivých národních literatur a kultur důležitou úlohu rovněž další faktory. Jedním z nich je nesporně **tradice**. Je to totiž paměť, o níž se národní společenství opírá. Podle Jana Assmanna tradice, tato *kultura vzpomínání, spočívá na různých podobách vztahu k minulosti*.¹³ Protože minulost chápou jako kulturní fenomén, můžeme tradici označit také jako **kulturní paměť**. Je ovšem zcela přirozené a logické, že je ve vztahu k dnešku odlišná. Ruština a jihoslovenské jazyky mají pro označení tradice (i ústní tradice) výstižné slovo **predanie (predanje)**.

Je-li *vzpomínka aktem sémiotizace*¹⁴, pak pouze vzpomínaná minulost hraje aktivní úlohu v současnosti a má tedy pro současný a budoucí vývoj význam. Na druhé straně ovšem náboženství jen vzpomíná, zpřístupňuje a opakováním zpřítomňuje to, co již dávno není současné.¹⁵

Nositeli kulturní paměti (tradice) bývali nejčastěji kněží, učitelé, učenci, umělci, spisovatelé. Kulturní paměť poskytuje lidskému životu určitou *dvojrůznost nebo dvojjasovost, která se uchovává ve všech stadiích kulturního vývoje*.¹⁶

Jazyk určitých souborů textů se buď v doslovném znění nebo v různých paralelních variantách, starších a novějších vrstvách, odpovídajících tehdejší a zejména současné odlišné jazykové a kulturní tradici, předával po mnoho generací.

Již tehdy začínaly vznikat centra a periferie, jež si pak v průběhu historického vývoje často měnily své funkce. V byzantsko-slovenském meziliterárním společenství existovala např. v rámci řečtiny určitá dichotomie: v centrech (Konstantinopol, Soluň, Athos, Meteora aj.) se přísně užívala spisovná podoba jazyka jak v psaných textech, tak také v ústní komunikaci. V periferiích se naopak užívaly regionální, interdialektní nebo naddialektní podoby psaného jazyka i prvky každodenní mluvy.¹⁷

¹¹ Francouzsko-německy bilingvní byli např. H. Heine a R. M. Rilke, anglicko-francouzsky bilingvní byl Oskar Wilde (originál Salome byl psán francouzsky), polsko-německy bilingvní byl Stanisław Przybyszewski. Za rusko-francouzské bilingvní autory považuje Pavel Eisner, cit. dílo, s. 88, např. A. S. Puškina nebo F. I. Tjutčeva. Je to však složitější, než se to zdálo před více než šesti desítkami let. Podle mého názoru v tomto případě šlo o tzv. exkluzivní kulturu elity, která hovořila i psala francouzsky, která nemohla být reprezentativní v národním smyslu.

¹² Viz mj. mou studii O některých rysech balkánského meziliterárního společenství. In: Ďurišín, D. a kol.: *Osobitné meziliterárne spoločnosti 2*, Bratislava 1991, s. 58–67, a Dorovský, I.: *Balkán a Mediterán. Literárne historické a teoretické studie*, Brno 1997. Viz více mou *Bibliografiu*, Brno 2000.

¹³ Assmann, J.: *Kultura a paměť. Prostor*, Praha 2001, s. 33.

¹⁴ Tamtéž, s. 71.

¹⁵ Tamtéž, s. 76.

¹⁶ Tamtéž, s. 54.

¹⁷ Dorovský, I.: *Balkánské meziliterární společenství*, Brno 1993.

Poznamenejme, že každá recepce kulturní paměti, tudíž i recepce každého textu (uměleckého díla), je výběrová, selektivní, závislá na společenském uspořádání národního kolektivu. Každý národ a každá doba mají své vlastní kánony, svá vlastní hodnotová měřítka. Proto text (dílo), který je v jedné době prohlášen za kacírský (heretický) nebo je diskriminován, může být v jiné době přijímán jako klasický. Typickým příkladem je pro nás dodnes velké množství apokryfních textů a tzv. samizdatové literatury.

Kanonické texty bylo a je možné přijímat a komentovat, nikoli však doplňovat nebo upravovat. Za to napodobovat (vytvářet k nim x-té variace) lze jakékoli umělecké i odborné texty od klasických po nejsoučasnější. Kriticky lze přistupovat a podle literárně kritických měřítek lze hodnotit jakýkoli text. Tato intertextová návaznost má podobu **hypolipsy**. Hypolipsa se užívala v antickém Řecku v soutěži rapsódů, kteří museli při recitaci homérského textu navazovat přesně tam, kde skončil rapsód před nimi. A také v rétorice, kdy se muselo navazovat na to, co řekl předřečník.¹⁸

Návaznost však spočívá mj. v opakování (v dějinách i v přírodě), v řetězení variací. Tím vytváří vnitřně se stupňující následnost. Tento tzv. komunikační proud nebo komunikační řetězec tvoří mezilidskou interakci. Ta však může přecházet (a také nejčastěji v literárním procesu přechází) do sféry prosté komunikace, neboť je k dispozici fixovaný text, na který lze jedinečně navázat.

Každý text ovšem vyžaduje určitou kulturní rámcovou situaci. Pokud se v jistém historickém (časovém) období text (dílo) ocitne mimo daný kulturní rámec, znamená to, že není zakořeněn. V takových případech říkáme, že text není svébytný, a proto bývá odmítnut, protože není pochopen. V jiném časovém období však týž text může najít své situační určení, své vykladače i napodobitele, a tím i pochopení.

Je-li text hypolipticky uspořádán, vzniká triáda autor – text – následný text a několikery vztah: k dřívějšímu textu, k následnému textu a k situaci, která určuje kritéria hodnocení jeho obsahových, formálních a dalších kvalit.

Řekli jsme, že biliterární (polyliterární) autor, jehož dílo by se mělo stát součástí dějin dvou nebo několika národních literatur a kultur, by měl *vstřebat do sebe* a znát tradice příslušných národních společenství. Uvedu příklad: bilingvní nebo polylingvní český autor bude posílat např. své anglicky psané texty (umělecké, odborné aj.) do Austrálie. Tam je austrálští čtenáři budou číst fakticky v originále. Text (umělecké dílo) by se mohlo stát inspirativní a zapůsobit tematicky, formálně i jinak na domácí australské literární tvůrce. Mohli bychom pouze na základě uvedené skutečnosti o takovém autoru říci, že je dvojdomým, česko-australským autorem? Nikoli. Jeho anglicky psané dílo vzniklo totiž v odlišném sociokulturním prostředí. Proto se v něm odráží česká kulturní tradice, české myšlení, nikoli tradice příslušníků více než čtyř desítek národností, které v australském multikulturním kotli vytvářejí moderní australské národní společenství.

Bilingvní autor, jehož dílo plní v jinárodním prostředí četné poznávací funkce, nemůže být proto automaticky považován za dvojdomého tvůrce. Ob-

¹⁸ Assmann, J.: cit. dílo, s. 238.

dobně nemůže být považován za dvojdomého autora takový tvůrce, který napíše např. cestopis o Austrálii nebo román, epickou báseň či lyrický cyklus s námětem z tohoto kontinentu.¹⁹

Znovu poznamenávám, že každý text má svůj **mnemotop**. Topos národa ostatně nacházíme již u otce dějepisu Herodota (mezi 490 a 480 – mezi 425 a 420). Kdybych měl proto parafrázovat egyptské přísloví o tom, že člověk žije, když se říká jeho jméno, pak bych dodal, že text (umělecké dílo) může být součástí dějin toho kterého národa jen v takovém případě, když (metaforicky řečeno) vyslovuje jeho jméno, když se k němu svým obsahem i formou hlásí, když dokonale zvládne jeho tradici a obohacuje jeho kulturní paměť.

Osvojit si tradici, tj. kulturní paměť národa, jehož jazykem tvoří svá díla, může především nebo dokonce výhradně tvůrce, který žil (nebo žije) v mnohonárodním státním útvaru. Takovým mnohonárodním státem byla Osmanská říše nebo Rakousko (později Rakousko-Uhersko), v němž žili Němci, Poláci, Maďari, Češi, Slováci, Slovinci, Charváti, Srbové, Italové, Rumuni a příslušníci mnoha národnostních menšin a etnických skupin (Židé, Romové, Rusíni aj.).

Nositeli své národní tradice byli jak příslušníci jednotlivých sociálních vrstev (sedláci, řemeslníci aj.), tak také tzv. národní intelektuální elita (kněží, popové, učitelé, vědci, spisovatelé, organizátoři kulturního života), vzdáleně připomínající indické bráhmany, židovské rabíny, helénské filology nebo izraelské sofery. Staleté soužití příslušníků mnoha národních tradic v jedné říši vedlo mj. k tomu, že v ní museli všichni akceptovat její podstatu. Znamenalo to mj. osvojit si nejen jazyk vládnoucího národa (vládnoucích národů) a jeho (jejich) stáletou kulturní paměť.

Poznamenávám, že vědomí etnické příbuznosti a historické sounáležitosti, tj. genetické blízkosti, je nejčastěji spjato s **genetickým kódem**. Toto naše tvrzení vyplyne z našeho dalšího výkladu. Tzv. inverzně dvojdomí česko-slovenští a bulharsko-makedonští autoři mají četné stejné nebo analogické rysy. Jako typický příklad nám poslouží Ján Kollár a P. J. Šafařík na jedné straně a Rajko Žintifov a Dimitr a Konstantin Miladinovovi na straně druhé.

Prvním jejich důležitým společným rysem je doba, v níž žili, tj. 19. století, v jehož průběhu probíhaly obrozenské procesy a vznikaly novodobé národy. V tomto století se však kromě toho u slovanských národů prosazovaly dva hlavní názory. Stručně a zjednodušeně řečeno: Podle prvního názoru tvoří všichni Slované jeden národ. V rámci společného „slovanského národa“ pak rozlišovali jednotlivé kmeny: první z nich kmen československý, druzí bulharsko-makedonský (resp. makedonsko-bulharský) nebo bulharský.

Jak česko-slovenští, tak také bulharsko-makedonští inverzně dvojdomí tvůrci zastávali názor, že česká a slovenská, respektive bulharská a makedonská

¹⁹ Autor v něm objektivně (ať chtěl nebo ne) vycházel převážně nebo výhradně z kolektivní paměti svého národa, kterou tvoří také jeho vlastní životní zkušenosti a vzpomínky. Nezachytil a dost dobře ani nemohl autenticky (věrohodně) zachytit dějinné události, mýty, písně a tance, hry, masky, vzpomínky na zesnulé, šamanismus, melodie, rituály, svátky, výroční zvykoslovné cykly, oděv, tetování, jídlo, pití a způsoby gestikulace i stolování, konfiguraci krajiny, podnebí a četné další zvláštnosti australského kontinentu a jeho obyvatel.

literatura by měly vznikat v jednotném jazyce. Tudiž byli zastánci československé, respektive bulharské (bulharsko-makedonské) literární jednoty.

Jak čeští a slovenští, tak také makedonští dvojdmostí autoři na základě monolingvistu prosazovali nejrůznějšími způsoby a především ve své literární tvorbě sblížení obou jazyků. Jejich úsilí v tomto směru však nemohlo přinést žádné trvalé výsledky, protože současně probíhaly silné diferenciacní (separatistické) procesy a každý z jazyků (český, slovenský, makedonský, bulharský) se vyvíjel odlišně.

Oba na sobě nezávisle vývojové procesy (česko-slovenský a bulharsko-makedonský) vyústily úplně stejně – tzv. rozkoem.

Jestliže vývoj na Slovensku byl završen jazykovou reformou Ľudovíta Štúra,²⁰ kterou formuloval zejména v rozpravách *Nárečja slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nárečí* (1843) a *Nauka reči slovenskej* (1846), pak v Makedonii obdobný národně jazykový a jazykově literární proces vyústil počátkem 20. století v knize *Za makedonckite raboti* (1903, O makedonských záležitostech) Krs-teho P. Misirkova.²¹ O tom však pojednávám zde samostatně.

²⁰ Hodža, M.: Československý rozkol, Martin 1920. Mráz, A.: Ľudovít Štúr, Bratislava 1948 aj.

²¹ Slovník balkánských spisovatelů. Zpracoval kolektiv autorů za vedení I. Dorovského, Libri, Praha 2001.